УДК 808. 3 – 541.42 (092)

# НУЛЬСУФІКСАЛЬНО-СКЛАДНІ ІМЕННИКИ З СУБСТАНТИВНО-ВЕРБАЛЬНИМИ ОСНОВАМИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НАЗВИ ОСІБ)

Савела Т.В.

Імена зі значенням особи формують одну з найбільш численних груп серед нульсуфіксально-складних субстантивів з опорним дієслівним компонентом та предметною семантикою першої частини. Їм притаманне загальне словотвірне значення “носій відношення до дії”, яка семантично конкретизується другим компонентом [1,85], проте щодо вираження окремих лексичних значень ці іменники є неоднорідними. В історії української мови досліджувані деривати являють собою досить давні утворення.

1. Найменування людини за певною діяльністю. У залежності від характеру дії суб’єкта похідні вказаної групи здавна розмежовуються на кілька лексико-словотвірних підгруп.

1.1.Деривати, що позначають трудову діяльність особи як постійно або тимчасово виконувану функцію (більшість таких назв стали пов’язуватися з професією людини). Вони засвідчуються пам’ятками з XI ст., проте надто великого поширення композити з цим значеннням в XI – XIII ст. не набули, наприклад: Причастник думъ бысть *Костоваръ* Соломинъ муж (XI / XVI ИФ 215) “той, хто варить кістки”; и *хлѣбодѣи* хлѣбы покладываеть им по ряду (253) “пекар” ; ови рукодѣици, ини *рыболовѣ*_ (264); *воеводы* градныа (446); *медоваръ* (1264-1265 СДЯ IV 516) “той, хто займається медоварінням”; *древодѣля* (1296 III 81) “тесля, майстер по дереву”; *меченоша* (XIII- XIV IV 525). Складні іменники з граматичними ознаками жіночого роду (на –а /-я) генетично утворювались або за допомогою форманта *-ja, або за моделлю “ V+ - a”. Пізніше їх морфологічні властивості стають показниками іменників так званого спільного роду. У давньоруський же період, за твердженням дослід-ників, модель агентивних імен з основою на -а [* - ja] була непродуктивною [2, 112 ].

Нові композити аналізованої групи датуються, за нашими даними, в основному з XVI ст. У цей час розширюється лексичний склад других основ, як-от : *Маковєй* (1403 ССУМ I 571) особова назва “маковій”; *Моукосєя* (1448 619) особова назва; … иже отъ насъ до времени во благовістіє слова правди избранний *казнодія* обрітается… (1595 ІДБ 28) “проповідник” (від казнь- “ казання, повчання” та “ діяти, творити”); … абы общим *рукодѣлям* живучи учитис писму святому… (1596 ПФ 113); *водовозъ* (1596 Сум IV 153): а *пивоваромъ* на кождую чєтвєрть лѣта по двадцати грошєй мает арандар давати (1569 Торг 131); служєбникъ пна Тишковъского Кгорскии у *коновала* зостался (1570 Селян 41) “той., хто займався лікуванням коней”; от вас, православных, на собор выданную книжку… через того то помененого *дъєписа* (к.XVI В 16) “історик”. Майже всі наведені деривати функціонують і досі. Композит *дієпис* ще засвідчується словниками п. XX ст., проте не як назва особи, а з абстрактним значенням “історія” (Саб 141).

В обстежених джерелах XVII – XVIII ст. спостерігається процес дальшого поширення найменувань діяча за професійно виконуваною дією. Одночасно урізноманітнюється і лексико-семантична база у використанні складових частин. Наприклад: єго мл**.** отца Иосифа *Макосия* **–** Баковєцького (1627 Селян 211): *волопасъ* **(**16217 Сум IV 209); *воскодавъ* (1649 239) **“**воскобійник**”;** *свинопа(с)* **(**сер**.** XVII СлЛекс 365); *скотопа(с)* (388); *кровопустъ* **(**462**)** “хірург”; хоча й з(ъ) *кашоваровъ* (1720 ПЛ 26**);** а *шаповалъ* всякіе всѣмъ выгоды твори(т) (п.XVIII К3 134) “хто виготовляє шапки способом валяння”; о винника(х), іли о *винокурахъ* (145); *Птицелов* и рыболов ловит сѣтьми (др.п. XVIII Ск II 74); искусной *земледѣл* удерживает ея… (193); Удивительно, если б *землемѣр* в другом мѣстѣ сыскать центр земли был в силах (I 246); Тут собираются всѣ божественные *звѣздочеты* (393) “той, хто читає по зірках”. У пам’ятках цього часу фіксується вживання різних родових форм одного деривата, яке, щоправда, не обмежується одним джерелом, наприклад: *водолѣя* (п. XVII Сум IV 153) “ назва сузір”я”, *водолѣй* (сер XVII СлЛекс 434) “водник”. З XVIII ст. окремі назви осіб за видом трудової діяльності починають містити у собі певний елемент оцінки. Так, у Кл. Зіновієва слово *богомазы* вживається з відтінком зневажливого значення : “жє маля(р)ства нє до(и)шли” (К 3 140).

З кінця XVIII ст. і протягом XIX ст. активно проникає у тексти та словникові праці велика кількість не засвідчених раніше аналізованих іменників. Саме в цей час з’являється компоненот *–роб*, який поступово

витісняє синонімічну основу *–дій*. Наприклад : *ложкомий* (Енеїда 89);*верхотрусъ* (Б – Н 73) “сажотрус”; *гречкосій* (106); *пупкориза* (306) “повивальна бабка”; *хлиборобъ* (376); *водоносъ* (Гол 409); *каменотрусъ* (Закр 368) “сажотрус”; *мукосій* (Піскунов 140); *пшономия* (Ж II 792); *сажомет* (847) “сажотрус”; *рудокоп* (841)*; солевар* (894); *хлібопека* (1039); *цукровар* (1057); *мореплав* (ЛексФр 42). У XIX ст. композит *казнодія* “проповідник” фіксується вже з флексією чоловічого роду другої відміни: *казнодъй* (Б – Н 177), *казнодій* (Ум-Сп 825). У цей же період у словниках починають подаватися спеціальні вказівки щодо належності іменників на –а/ -я до так званого спільного роду.

Інтенсивне кількісне зростання аналізованої групи композитів відбивається в словниках початку XX ст. Додаткова оцінка супроводжує вже більшу кількість дериватів *горшколіп* (Гр I 316) “гончар”; *листоноша* (II 362); *ниткоплут* (564) презирливе “ткач” ; *винороб* (Дубр 44); *мінокоп* (144) “мінер”; *водоноша* (Яв 117); *горшковіз* (156); *древолаз* (205) “бджоляр”; *зубодер* (316) іронічне “стоматолог”; г*орокоп* (Ум-Сп 175) “гірник”; *квачомаз* (425) “маляр”; *книгоплет* (644) “палітурник”; *папіромаз* (Саб 170) “поет”; *мукомел* (173); *віршогон* (Кр I 78); *сіновіз* (100); *дровонос* (251); *золотопряд* (II 133); *каменотес* (235); *каменолом* (235); *сукновал* (254); *конопас* (307) “табунник”; *смолокур* (330); *круподер* (370) тощо. Порівняно ширшим у творенні аналізованих іменників стало використання моделі на –а/ -я, наприклад : *книгоноша* (Тесленко 32); *линвохода* (Кр II 238) “той, хто ходить по канату”; *каменокида* (237); *карабановода* (1044) “той, хто веде гурток”; *тягоноша* (1023) “носильник”; *крамоноша* (1028) “той, хто торгує вроздріб”; *тирсоноша* (ПСВТ 57). Здебільшого в таких похідних уживаються основи *- вода* та *–ноша*. Окремі з них функціонують лише як граматичні варіанти до іменників чоловічого роду з нульовим закінченням, порівняйте: *дровонос* і *дровоноша* (Кр I 251), *гурткові(о)д* і *гуртковода* (II 1044), *хлібопек* і *хлібопека* (Ум-Сп 628). Давній дериват *древодъля* фіксується вже в формі *древоділ* (Яв 205) з таким же значенням.

Багатий і різноманітний матеріал першої половини XX ст. в силу різних причин не зберігся в повному обсязі до сьогодні. Останнім часом лексичний склад аналізованих композитів суттєво оновився, однак основні дієслівні компоненти в незміненому вигляді залишаються базовими для творення описуваних похідних. Група зберігає свою продуктивність, при цьому провідною є модель складних іменників чоловічого роду з нульовою флексією, порівняйте: *звіролов* (СУМ III 485); *кригоруб* (IV 342); *лампонос // лампоноша* (443); *листоріз* (493); *лісоруб* (526) ; м*еталоріз* (685); *скиртоправ* (IX 267); *смологон* (416); *солевоз* (442); *солекоп* (442); *містоміс* (X 149); *трубоклад* (291) тощо. Очевидно, похідні на –а/-я є менш вживаними при позначенні певної професії особи через експресивність слів цієї моделі. На сьогодні застарілими можна вважати такі дієслівні основи, як *- кур, - твор, -пуст, - діл* тощо. Компоненти *- мір, -пис* не закріпилися за назвами діючої особи, але набули розвитку в найменуваннях знарядь дії та абстрагованої дії.

Незважаючи на значне урізноманітнення інвентарю дієслівних основ, переважна їх кількість характеризується порівняно малою продуктивністю (*-трус, - міс, - лаз, - прав, - вал, - дав*). Натомість широку синтаксичну сполучуваність демонструє компонент *-вар* у словах *виновар* (Яв 91); *клеєвар* (Кр II 268); *водовар* (263); *квасовар* (260); *фарбовар* (350); *ляковар* (ПСВТ 41); *миловар* (50); *салітровар* (87); *сталевар* (СУМ IX 638); *пантовар* (VI 51) “робітник, що обробляє панти (молоді роги оленя)”; *сировар* (IX 200); *скловар* (284); *смоловар* (416) тощо, позначаючи фахівців певної галузі. З XX ст. набуває більшої активності основа –р*об*, утворюючи досить значний ряд слів, наприклад: *каторобб* (Кр II 251) “картівник”; *дзигороб* (277) “дзиговий майстер” ; *землероб* (Саб 131); *маслороб* (ТС 226); *сукноробб* (544); *містороб* (559); *возороб* (557); *бавовнороб* (СУМ I 78); *бракороб* (226); *сиророб* (IX 201); *склороб* (285) тощо.

З розвитком нульсуфіксально-складних іменників, що позначають людей за їх професійними навичками, пов’язана поява специфічного значення компонента -вод – “спеціаліст з певної галузі діяльності, вказаної першою частиною”. Історичний матеріал свідчить, що іменники, які містять у своїй будові основу з таким значенням, є порівняно новими утвореннями в українській мові і виникли, ймовірно, не на власне українському мовному грунті. На це, зокрема, вказує М.А.Жовтобрюх : “Лексеми з суфіксоїдом –вод набули термінологічного значення, виникли вони, очевидно, в російській та білоруській мовах, а в українській з’явилися пізніше внаслідок контактування з російською” [ 3, 21]. М.А.Жовтобрюх також зазначає, що суфіксоїд –вод має дуже велику деривaційну активність у російській та білоруській мовах і значно меншу в українській. М.М. Шанський, дослідивши російський мовний матеріал, стверджує, що слова з суфіксоїдом –вод виникли як “вторинні утворення від співвідносних найменувань діяльності на –водство” [ 4, 262]. Іншої точки зору дотримується В.П. Григор’єв, який вважає такі похідні паралельними утвореннями [ 5, 51]. В українській мові, за нашими даними, слова на *–вод*, що позначають фахівців, спеціалістів, фіксуються з кінця XIX – початку XX ст., наприклад : *птаховід* (ЛексФр 201); *діловод* (Дубр 84); *шовковод* (Ум-Сп 1114); *письмовод* (Саб 271) “писар”. Їх склад відчутно збільшується в другій половині XX ст. : *свиновод* (ТС 490); *насіннєвод* (494); *буряковод* (СУМ I 263); *вівцевод* (550); *голубовод* (II 119); *дичковод* (292) “фахівець–садівник, який вирощує дички”; *кукурудзовод* (IV 388) ; *ляльковод* (579) “артист, який керує ляльками у ляльковому театрі”; *парниковод* (VI 72); *плодовод* (589); *полевод* (VII 62) “рільник”; *бджоловод*, *пчоловод* (Сизько 10); *животновод*

(Бук Гов II 53) “тваринник” тощо. Переважна більшість наведених іменників семантично пов’язана з дієсловом *розводити*, лише зрідка компонент *–вод* можна вважати похідним від дієслова *водити* в його непрефіксованому вигляді (*діловод*, *ляльковод*).

В цілому не притаманне українській мові використання основи -від (від “відати”), зафіксоване у таких словах, як *правовид* (Ж II 732) (пор.:*правовід* (СУМ VII 507) застаріле “фахівець з правознавства”), *серцевид* (862), *серцевіда* (Дубр 234). У російській мові основа -від вживається у назвах спеціалістів. На сьогодні в українській мові композити з таким компонентом не засвідчуються, їх витіснили деривати на -вод (з таким же значенням).

1.2. Найменування людей за будь-яким іншим родом занять, не пов’язаним з трудовою діяльністю особи. Ці деривати в більшості випадків містять яскраво виражену негативну соціальну оцінку через те, що часто вказують на вчинки, які стоять поза соціальною нормою. Перші композити зазначеної підгрупи засвідчуються пам‘ятками давньоруського періоду, наприклад : тако же и ту *чародѣи*, волъсви и вси *злодѣи,* съвокупившеся, многы на отступление ведоша (XI / XVI ИФ 268); аще укорит кто кого не по винѣ, рекъ *любодѣем* (XI /XIV УВ 77); *добродѣи* (1271 СДЯ II 483) “той, хто робить добро”; *лютодѣй* (XIII – XIV IV 486) “той, хто робить зло; чаклун”. Основним дієслівним компонентом у творенні дериватів цього часу виступає *–дѣй*.

Нові лексеми починають фіксуватися, за нашими даними, тільки з XVII ст. Склад дієслівних основ стає ширшим, як-от : *мошонкорѣзъ* (1627 БерЛекс 65) “крадій” (пор.: *мошонкорѣзъ* (СлРЯ IX 285) “злодій, що викрадає сумки, мішечки, гаманці (мошни)”); То(и) же Ко(н)дра(т), *мє(ш)корѣзъ* (1656 ЛРК 63); *мѣхоносъ (*сер. XVII СлЛекс 358); *чудодѣй* (272); ω ϛых ворах *грошоробахъ* (1714 ДНМ 64) “фальшивомонетники”; Иванъ *Собаколупъ* (1752 352); *Пиворѣзови* (IB 152). Завдяки більшій різноманітності вербальних елементів відбувається звуження семантики іменників аналізованої групи на відміну від композитів з ширшою за своїм значенням основою *–дѣй.* З кінця XVIII ст. обстежені джерела поповнюються значною кількістю нових похідних: *головоріз* (Енеїда 37); *горлоріз* (38); *курохват* (84); *лиходій* (Б-Н 210); *михоноша* (225) “малий жебрак, що водить сліпих старців”; *старчовидъ* (339) лайливе “той, хто водить сліпих старців”; *людомор* (СМШ I 384); *душогуб* (Левченко 165) “вбивця”; *торбоноша* (Ж II 976); *торботрас* (976); *шкодороб* (1092); *конокрад* (ЛексФр 107); *курокрад* (112); *людоріз* (Гр II 388); *звіздоноша* (Яв 287) “хлопчик, що носить на свято Різдва зірку”; *куроцап* (Ум-Сп 395) “курокрад”; *груповід* (Саб 83); *вікнолаз* (Кр I 105) “*крадій*”; *дітогуб* (214); *казнокрад* (288); *колоновід* // *колоноводa* (II 294) “той, хто веде колону”; *чаркодуй* (390) “гульвіса” тощо. Основа *–дій* поступово втрачає притаманні їй раніше словотворчі можливості. На сучасному етапі розвитку мови іменники аналізованого типу поповнюються вже не так інтенсивно, порівняйте : *лиховод* (СУМ IV 498) “лиходій”; *лісокрад* (525); *людолов* (569) тощо.

До обстежуваної групи дериватів можна зарахувати також композити, які містять вказівку на те, чим живиться особа. Сюди насамперед відносяться індивідуальні новотвори І.Вишенського (кінець XVI ст.), що мають соціальне забарвлення : еще еси *кровоед*, *мясоед*, *вълоед*, *скотоед*, *звѣроед, свиноед, куроед, гускоед, птахоед,* сытоед, сластноед, *маслоед, пирогоед* (В 38). Виявлений мовний матеріал свідчить, що в цілому ця група була і залишається досить обмеженою : Марку *Костоглоду* (1753 ДНМ 327) < можливо, від *глодати* “гризти”; *людоїд* (СМШ I 384); *людожер* (Гр II 388); *стравоїд* (ЛексФр 230); *водожер* (Кр I 90) “той, хто любить пити воду”; *бульбоїд*, *бульбожер* (II 250) “той, хто їсть картоплю”; *костогриз* (336); *вошкоїд* (Ч I 202) “голодна людина, яка вживає в їжу всяку бридоту”. Порівняйте прізвища : *Маслоїд* (Ред 153); *Салоїд* (193). На сьогодні деривати з компонентом *–їд* є більш показовими для назв тварин і менш вживані при іменуванні особи, порівняйте з найменуваннями тварин: *рибоїд*, *мурахоїд*, *деревоЇд*, *зерноїд*, *горохоїд*, *рослиноїд*, *макоїд*, *осоїд*, *змієїд*, *пухоїд*, *сіноїд*, *мишоїд*, *лубоїд*, *короїд* тощо.

2. Назви осіб за характерною поведінкою.

Похідні, що є агентивними найменуваннями за характерною поведінкою, відзначаються яскраво вираженою емоційно-стильовою оцінкою, яка, фактично, лежить в основі творення таких композитів. Деривати цієї групи починають уживатися в обстежених пам’ятках досить пізно, десь з XVI ст., і є малочисленними. Наприклад: *верховодъ* (1595 Сум II 232) “верховод”; Молодчик твой был *вѣтрогон* (др.п. XVIII Ск I 283); В то время послушает ли тот *молокосос* одного добраго человѣка? (340). Поширенішими вони стають, починаючи з кінця XVIII ст., як-от: *блюдолиз* (Енеїда 14); *головогриза* (Б-Н 101) “буркотун”; *страхополох* (342) “боягуз”; *огнепал* (Кв-Осн II 312) “ про людину, сповнену енергії, видумки, горіння”; *горшколизъ* (Гол 487) “той, хто любить чужі обіди, блюдолиз” ; *страхопудъ* (Закр 535) “боягуз”; *бабодур* (Левченко 14) “марудник”; *курополох* (Піскунов 120) “боягуз, ледар”; *зубоскал* (А–Ч 463); *сміхоплід* (ЛексФр 223); *стополиз* (229). У словниках початку XX ст. склад зафіксованих композитів аналізованої групи значно збільшується. Звертає на себе увагу велика строкатість у використанні других основ : *гріховода* (Гр I 328); *книгогриз* (II 257) “той, хто постійно возиться з книжками”; *кручкодер* (II 316) “хабарник”; *фарфолиз* (IV 375) “блюдолиз”; *лоботряс* (Тесленко 36); *бабонюх* (Яв 8) “ловелас”; *водопал* (117) “відчайдушної вдачі людина”; *жабоштрик* (219) “ледар”;

*книшохап* (360) “хабарник”; *грошогуб* (Ум-Сп 884) “марнотрат”; *буквоїд* (Кр І 45); *головотеса* (175) “упертий дурень”; *губокрут* (280) “кривляка”; *крихотрус, крупотрус, криходера* (ІІ 365) “дрібник, крохобор” тощо.

Незважаючи на вихід з активного ужитку багатьох композитів, основний склад їх зберігся і до сьогодні. Новими утвореннями група поповнюється помірно, наприклад: *горлохват* (Лєснова 17) “крикливий чоловік” (пор.: *горлохват* (СУМ ІІ 133) “той, хто грубо домагається чого-небудь”) ; *водовар* (Ч І 190) “варивода”; *бідогляд* (О І 155) “ябедник”; *гаволов* (СУМ ІІ 9); *головотяп* (113) “той, хто безглуздо веде яку-небудь справу”; *горлодер* (133) “крикун”; *мисколиз* (ІV 717) “блюдолиз”; *серцеїд* (ІХ 150); *сміхотвор* (411) тощо. Виступаючи як образні найменування осіб, наведені іменники закріпили в своїй структурі метафоризовану семантику мотивуючих словосполучень. Як правило, аналізовані деривати послуговуються вербальними елементами інших лексико-словотвірних груп (*-їд, -тес, -гриз* тощо), проте містять і специфічні дієслівні основи : *- лиз*, *-тяп*, *- пуд*, *-полох*, *-штрик*, *-дур*.

3. Назви осіб за внутрішніми характеристиками.

Деривати цієї лексико-словотвірної групи фіксуються вже пам’ятках давньоруської доби, проте їх небагато, наприклад : *зъломыслъ* (ХІІ СДЯ ІІІ 418) “той, хто замислює недобре”; *лицемѣр* (1296 ІV 413) “лицемір”. Більшого поширення вони набувають значно пізніше (десь з ХІХ ст.). У джерелах староукраїнської мови, за нашими даними, засвідчуються поодинокі назви осіб аналізованого типу : *боголюбъ* (1649 Сум ІІ 141). Іменники на *–мыслъ* вийшли з ужитку. Їх, можливо, слід вважати такими, що мали неєдину мотивацію, а саме: другий компонент припустимо визначити і як віддієслівний, і як відменний. Серед композитів другої половини ХІХ, а також ХХ ст. дієслівним компонентом виступає переважно основа *–люб,* яка витіснила інші словотворчі елементи, ймовірно, завдяки прозорості своєї семантики. Така спеціалізація компонента *–люб* створює передумови для використання його як суфіксоїда. Похідні на *–люб* об’єднуються в сучасній українській мові за такими ознаками:

- за предметом уподобання : *грошолюб* (ЛексФр 55); *книголюб* (Яв 360); *ласощолюб* (Саб 365); *війнолюб* (Кр І 101); *золотолюб* (ІІ 122); *іконолюб* (178); *кашолюб* (258); *каволюб* (342); *природолюб* (СУМ ІХ 10);

- за прихильністю до певних соціальних груп : *мужиколюб* (ЛексФр 127); *народолюб* (Кр ІІ 769); *старцелюб* (1009); *слов’янолюб* (СУМ ІХ 374);

- за властивими моральними якостями : *шанолюб* (Ж ІІ 1083); *славолюб* (Дубр 242); *властолюб* (Яв 114); *добролюб* (Кр І 221); *життєлюб* (СУМ ІІ 534); *правдолюб* (VII 500); *свободолюб* (ІХ 99) тощо.

4. Найменування осіб за іншими ознаками.

4.1. Для агентивних назв аналізованої структури властиве також позначення людей за зовнішніми ознаками. Вираження цієї семантики часто буває опосередкованим, бо виявляється через дію над об’єктом. Однак саме така ознака об’єднує композити *вошобій* (Гол 416) “вошивець”; *вошопруд* (А–Ч 323) “вошивець”; *губошльоп* (Яв 167) “чоловік із великою, одвислою нижньою губою”; *губоляп* (167) лайливе “губошльоп”; *мордоворот* (Лєснова 35) “здоровило”. Час їх фіксації обмежується в основному рамками середини ХІХ – початку ХХ ст. Композит *мордоворот*, очевидно, вживається під впливом російськомовного оточення. Слово *губошльоп* сьогодні засвідчується в діалектній лексиці кількох територій : *губошльоп* (Сизько 24); *губошльоп* (Лєснова 18); *губошльоп* (Ч І 255).

4.2. Лексико-словотвірна група назв осіб за перебуванням у певному стані представлена одиничними утворен-нями, проте є дуже давньою. Перші структури датуються ХІІ ст.: *Сновидъ*, *Сновида* (1150-1181 НГБ 298). У майже незміненому вигляді цей дериват проіснував до нашого часу. На сьогодні в мові закріпилася форма *сновида* (СУМ ІХ 428) “лунатик”, що є іменником спільного роду. В ХІХ ст. група поповнилася ще одним композитом *сноброд* (Б-Н 335) “сновида”, який не зберігся в сучасній мові.

4.3. Нечисленними є також найменування людей за належністю до релігійної організації та за родинними стосунками: *сьрдоболь* (1076 Ср ІІІ (1) 880) “родич, близький”; *духобор* (СУМ ІІ 44) “член християнської секти, що заперечує обрядність та догми православної церкви”.

Таким чином, більшість лексико-словотвірних груп розглянутих агентивних назв почала фіксуватися ще в пам’ятках давньоруської доби. Незважаючи на неоднаковий ступінь активності та кількісне наповнення лексико-словотвірних типів у різні періоди їх формування, у цілому модель, що включає в себе субстантивно-вербальні основи, протягом усього розвитку української мови була продуктивною серед назв осіб. Основне поширення досліджувані композити набули в сфері різноманітної діяльності людини. Довгий час функціонування виявлених утворень обмежувалось здебільшого народно-розмовним мовленням, з ХІХ ст. частина з них проникає в лексику наукового та виробничого стилів.

Протягом усього розвитку української мови серед обстежених дериватів переважали складні іменники, що мотивуються підрядним зв’язком компонентів, а також слова з парадигматичною віднесеністю до чоловічого роду другої відміни.

На сьогодні серед аналізованих композитів спостерігаються процеси дальшого їх розвитку : тенденція до використання дієслівних частин у ролі суфіксів, зокрема компонентів *–вар, -роб, -вод* (зі значенням спеціаліста) тощо.

## СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ


| | |
|---|---|
| А-Ч | Афанасьев А. С. (Чужбинський). Словарь малорусскаго наречия // Собр. соч. : В 9 т. – С-Петер-бург, 1892. – Т. 9. |
| БерЛекс | Лексикон словенороський Памви Беринди / Підготовка тексту і вступна стаття В. В. Німчука. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. |
| Б-Н | Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підготував до видання В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1966. |
| Бук-Гов | Матеріали до словника буковинських говірок. - Чернівці, 1971-1979. – Вип. 1-6. |
| В | Вишенский Иван. Сочинения / Подготовка текста, статья и комментарии И. П. Еремина. – Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1955. |
| Гол | Дзенделівський Й. О., Зузана Ганудель. Словник української мови Я. Ф. Головацького // Науковий збірник музею української культури у свиднику № 10. – Пряшев : Братиславське словацьке педагогічне видавництво, 1982. |
| Гр | Словарь української мови : В 4 т. / Зібр. ред. журн. “Киев. старина”. Упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. – К., 1907-1909. |
| ДНМ | Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України) / Підготував до видання В. А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1976. |
| Дубр | Дубровський В. Українсько-російський словник / За ред. І. Стешенка. – К. : Час, 1909. |
| Енеїда | Лексика “Енеїди” І. П. Котляревського. Покажчик слововживання. – Харків, 1955. |
| Ж | Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник : В 2 т. – Львів, 1886. |
| Закр | Закревський М. В. Словарь малоросійских ідіомов // Старосветский бандуриста. – М., 1861. – Кн.3. |
| ИФ | Мещерский Н. А. История иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе. – Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1958. |
| ІВ | Величковський І. Твори. – К. : Наук. думка, 1972. |
| ІДБ | Історичні документи братств // Пам”ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI-поч. XVIII ст.). Тексти і дослідження. – К. : Наук. думка, 1988. |
| КЗ | Зіновіїв К. Вірші. Приповісті посполиті. – К. : Наук. думка, 1971. |
| Кр | Російсько-український словник : В 3 т. / Голов. ред. А. Е. Кримський. – К., 1924-1933. |
| Левченко | Левченко М. Опытъ русско-украинского словаря. – К., 1874. |
| ЛексФр | Лексика поетичних творів Івана Франка. Методичні вказівки з розвитку лексики. – Львів : ЛДУ, 1990. |
| Лєснова | Лєснова В. В. Матеріали до словника говірок Східної Слобожанщини : Людина та її риси. – Луганськ : Вид-во “Шлях”, 1999. |
| ЛРК | Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підготували до видання О. М. Маштабей, В. Г. Самійленко, Б. А. Шарпило. – К. : Наук. думка, 1986. |
| НГБ | Янин В. Л., Зализняк А. А. Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1977-1983 гг.). Комментарии и словоуказатель к берестяным грамотам (из раскопок 1951-1983 гг.) / АН СССР; отделение истории. – М. : Наука, 1986. |
| Піскунов | Піскунов Ф. Малороссийско-червонорусский словарь живого и актового языка. – К., 1882. |
| ПЛ | Приватні листи XVIII ст. / Підготував до видання В. А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1987. |

| | |
|---|---|
| ПСВТ | Практичний словник виробничої термінології / Упорядник І. Шелудько. – Харків : Рад. шк., 1931. |
| ПФ | Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.). Збірник документів. – К. : Наук. думка, 1975. |
| Ред | Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / За ред. І. Варченка – К. : Рад.шк., 1968. |
| Саб | Сабалдир Г. Практичний російсько-український словник. – К. : Час, 1926. |
| СДЯ | Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.) : В 10 т. / АН СССР. Ин-т рус. яз. ; Гл. ред. Р. И. Ава-несов. – М. : Рус.яз., 1988. – Т. 1-4. |
| Селян | Селянський рух на Україні 1569-1647 рр. Збірник документів і матеріалів. – К. : Наук.думка, 1993. |
| Сизько | Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини : Навч. посібник. – Дніпропетровськ, 1990. |
| Ск | Сковорода Г. Повне зібрання творів : У 2 т. – К. : Наук.думка, 1973. |
| СкЛекс | Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та Корецького-Сатановського / Підготував до видання В. В. Німчук. – К. : Наук.думка, 1973. |
| СлРЯ | Словарь русского языка XI-XVII вв. – М. : Наука, 1975-1991. – Вып. 1-17. |
| СМШ | Словник мови Шевченка : В 2 т. – К. : Наук.думка, 1964. |
| Ср | Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка : В 3 т. – Спб, 1893-1912. |
| ССУМ | Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. : У 2 т. – К. : Наук.думка, 1977-1978. |
| Сум | Словник української мови XVI – п.п. XVII ст. - Львів, 1994. – Вип. 1-4. |
| СУМ | Словник української мови : В 11 т. – К. : Наук.думка, 1970-1980. |
| Тесленко | Сизько А. Т. Лексика мови Архипа Тесленка.Словопокажчик оповідань. – Дніпропетровськ, 1970. |
| Торг | Торгівля на Україні, XIV-серед. XVII ст. Волинь і Наддніпрянщина. – К. : Наук.думка, 1990. |
| ТС | Російсько-український технічний словник. – К. : Державне видав-во технічної літ-ри УРСР, 1961. |
| УВ | Устав князя Владимира // Древнерусские княжеские уставы XI-XV вв. / Издание подготовил Я. Н. Щапов, Ответств. ред. академик Л. В. Черепнин. – М. : Наука, 1976. |
| Ум-Сп | Уманець М. Спілка Л. Словарь російсько-український. – Берлін : Укр. слово, 1924. |
| Ч | Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : В 4 т. – Запоріжжя : ЗДУ, 1992. |
| Яв | Яворницький Д. Словник української мови. – Катеринослав : Слово, 1920. – Т.1. |

## ЛІТЕРАТУРА


1. Лопатин В. В. Нулевая аффиксация в системе русского словообразования // Вопросы языкознания. – 1966. - № 1. – с. 76-87.
2. Азарх Ю. С. Словообразование и формообразование существительных в истории русского языка. – М. : Наука, 1984.
3. Жовтобрюх М. А. Слова з кореневою морфемою вед-/вод- у східнослов”янських мовах //Мовознавство. – 1986. -№5. – С.14-22.
4. Шанский Н. М. Аффиксоиды в словообразовательной системе русского языка // Исследования по современному русскому языку. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1970. – С. 257-271.

5. Григорьев В. П. О границах между аффиксацией и словосложением // Вопросы языкознания. – 1956. - №4. – С. 38-52.